

Egy (emlék)kötet mimézise

A jóindulat hermeneutikája. Irodalmi, történeti, fenomenológiai megközelítések. Szerk. Jani Anna–Lengyel Zsuzsanna Mariann. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2023. 486 oldal

Az emlékkönyvek sajátos motiváció-jához tartozik, hogy az emlékezet felkeltésén, őrzésén, illetve a tisztelet kifejezésén túl egy személy karakterének ábrázolását, egy élethű arckép látványát hozzák létre. A választott forma tekintetében e vállalkozás meglehetősen különösnek tűnik. Nem pusztán azért, mert a megteremtett kép valószínűleg valamiképp reduktív lesz, és jószerével alig néhány jellegzetes vonást eleveníthet meg, hanem azért is, mert a sokszoros tanulmányfűzér nehézkes forma a karakterpítésre, a megjelenített kép homogenitása sokszor kétséges, könnyen az eltérők szilánkos emlékezetévé esik szét, mely az összeilleszthetőség reménye nélkül idéz fel valakit. A kérdés minden emlékkönyv kihívása. Hogyan alkossunk portrét tudományos eredmények megvitatása, tanulmányok kifejtése során? A költő és a drámaíró beszéltet, a regényíró le is ír, a portréfestő a tekintet magvában szórja el a személy mozgékony létét. Mit tesz az emlékkönyv szerkesztője, ha kizárólag a szövegek egymásmellettségére számíthat, az ismerős hangok többszólamúságára, akik mind más stratégiával, mégis egyaránt elkötelezetten megközelíteni igyekeznek a célt: emlékezni, és ebben megteremteni valakit, aki a mimézis e különös helyén őrződhet meg?

Jani Anna és Lengyel Zsuzsanna Mariann vállalják a feladatot, hogy szerkesztett kiadvány formájában adják közre a Fehér M. Istvánra emlékező szövegeket. A L'Harmattan Kiadó vállal részt a projekt megvalósításában, mely gesztus már maga is része a portré kiépülésének, de erről később szólnunk. Az előtörténet része továbbá, hogy ez a kiadvány már a második, mely azzal a céllal jelenik meg, hogy a kollégáknak teret biztosítson az emlékezésre, az olvasóknak pedig az életműben való elmerülésre. 2022-ben jelent meg Veres Ildikó szerkesztésében, *Szellem és élet. Emlékkötet Fehér M. István tiszteletére* címen egy első, emlékező kiadvány, amely sok közös szerzőt vonultat fel az előbbi kötetrel (többek közt magát a szerkesztőt). Az időben első emlékkötet, a Miskolci Egyetem publikációjaként, egy emlékkonferencia anyagát adja közre, nem sokkal az ünnepelt gondolkodó elhalálása után. A jelenlegi második kiadvány szabályosabban készült arra, hogy a professzornak tiszteletet nyilvánítson és emléket állítson, így a portrét egészen szisztematikusan építette fel. A cím, *A jóindulat hermeneutikája (Die hermeneutik des wohlwollens)*, e törekvés eredménye. Azt gondolom, hogy a két különböző előtörténettel bíró kötet jól körvonalazza azt az intenzív munkát, melyet maga

a professzor, illetve köre folytatott a filozófia akadémiai gyakorlása terén.

Jelértékű ugyanis, hogy az első kötetet az az egyetem adja ki, melynek filozófia fakultásának megteremtésében nagy szerep jutott Fehér M. Istvánnak. Szintén beszédes, hogy mindkét kiadvány bevezetőjét Gyenes Ádám jegyzi, a L'Harmattan Kiadó igazgatója, aki személyesen kísérte végig többek közt a négykötetes *magnum opus*, a *Filozófia, történet, értelmezés* című tanulmánygyűjtemény kiadását. A sorozat már csak a kiadás menetét tekintve rendkívül összetett munkafolyamat eredménye, melynek történetét érzékletes részletességgel írja le az igazgató, jelentőségét pedig több tanulmány visszahangozza az időben másodikként megjelenő emlékkötetben. Láthatjuk, a portré az emlékezésben nagy törésvonalak mentén alakul, tevékenységáncok, közös munkák és egyéni teljesítmények folyamán haladva áll elő az összefüggés. Az oktató és oktatósszerző, a nemzetközi és a hazai filozófiában egyaránt jelentős gondolkodó és filozófiatörténész Fehér M. Istvánról olyan kép születik, amelyben szinte alig van szükség közvetlen leírásra. Az eltérő szerzők saját munkájukról, érintettségükről, elgondolásaikról beszélve szükségszerűen a professzor képét építik, nem elhatároltságában vagy különösségében, hanem világszerűségében mutatva fel őt. A következőkben kövessük végig ennek folyamatát a *Jóindulat hermeneutikája* című kötetben.

Hogyan készítsünk portrét? Tettem fel a kérdést egy korábbi, az első emlékkötetről szóló recenzióban. Úgy tűnt, hogy a konferencia előadásai alapján megszülető szövegek három különböző stratégiát választanak: egyrészt személyleírást adnak vagy emlékeket idéznek fel, másrészt vitatkoznak a Fehér M. Istvánt is foglalkoztató kérdésekkel, illetve problematizálják azokat, harmadrészt saját kutatásaikkal kapcsolódnak hozzá, mutatva a professzor inspiratív hatását. A második emlékkötet

szintén használja e megoldásokat, és talán nincs is olyan szöveg, mely e három kategória egyikébe ne lenne besorolható. Ezúttal arra szeretnék rákérdezni, hogy ezen eljárások során, egy szisztematikusabb áttekintésre lehetőséget nyújtó kötetben, milyen kép képződik. Mit tudunk mondani Fehér M. Istvánról, ha nem az életrajzi adatok szerint, hanem pusztán a kötet alapján ítélünk?

A kötet előszava az *egybegyűjtés* jelszavával indítja el a vállalkozást: a szellemi körkép alkotását hirdetik meg a szerkesztők, hogy a betekintés révén, annak játéka hozó és dinamizáló ereje által az olvasók ismeretséget köthessenek a Fehér M.-i világgal. A cél tehát nem egyszerűen a bemutatás, egy szellemi környezet reprezentációja, hanem a hermeneutikai gyakorlat, melyben részt kell vállalnunk. Az írás és az olvasás rendre a szerző és az olvasó számára az emlékezés tevékenységeként és tapasztalataként tárul fel – e hermeneutikai gyakorlat gyakorlati filozófiai jellegére is utalva ezáltal. A szerkesztők hat fejezetbe gyűjtötték és tematikus blokkokba szervezték a tanulmányokat. Így önálló egységekben kapnak helyet a professzor filozófiájának közvetlen impulzusait mutató, az irodalmi hermeneutikával foglalkozó, a fenomenológia és történeti kérdéseket vizsgáló és a humanizmus – egyetemesszme – politikai filozófia tengelyen mozgó szövegek, valamint további két fejezetbe a professzor külföldi tisztelői, barátai által írt német nyelvű szövegek kerülnek be, egyrészt fenomenológiai és filozófiatörténeti, másrészt Heidegger körül összpontosuló tanulmányok. A recenzióban nem követem feltétlenül e tematikus csoportosításokat, mivel céлом a portré felvázolása, s ennek megfelelően hét kategóriába, voltaképp szerepkörbe sorolom a szövegeket, melyek mindegyike – a tanulmányok tanúsága szerint – egy-egy sarokpontot képvisel Fehér M. tevékenységében. A csoportok nincsenek szigorúan

elválasztva egymástól, ahogy azt majd jellem is, az egyes szövegek akár többnek is részét képezhetik, ami láthatóvá teszi azt a szerves összefüggést, amelyet egy élet és egy életmű hoz létre.

A kötet olvasása során szembetűnő, rendszerint a tanulmányokban újra és újra említésre kerülő téma Fehér M. négykötetes monumentális tanulmánygyűjteménye, a *Filozófia, történet, értelmezés* című *magnum opus*. Ebből következik, hogy filozófusunk elsődleges és leginkább kézhezálló tevékenységeként, kérlelhetetlenül és fáradhatatlanul ír. E papírra kerülő, egy egész életutat igénybe vevő teljesítmény pedig zsongásban tartja a körülötte munkálkodókat, akik a vita, a hozzászólás, a kibontás vagy a feldolgozás módján együtt gondolkodnak a szerzővel. A Gyenes Ádám által jegyzett *Kiadói előszó* bevezeti az olvasót e nem mindennapi erőfeszítést igénylő kiadványsorozat történetébe. Az igazgató elbeszéléséből világosan látszik az a közös erőfeszítés, mellyel a kötet megszületik egy rendkívül összetett (az idő sürgetésével szemben is rendületlenül kitartó) szelekciós, korrektori, szerkesztői, kiadási folyamat végén. Az írás érzékletes képet fest a professzorról, akit ebben a szövegben munka közben csíphetünk el, amint a szerzői koncepciót – a formálás és alkotás sűrűjében – újra és újragondoló műveleteiben, intenzív figyelemmel és nagy szellemi ráfordítással dolgozik együtt a kiadási csapattal. Gyenes leírása szerint jellemző volt „a munkafolyamatok rendkívüli dinamikája és folyamatos változása és alkalmazkodása az új impulzusokhoz. A szerző „karmesterként irányítja a kiadó zenekarát, sokszor improvizálva, az egyetlen cél, a megjelenés felé”. (16.)

Tételelesen e kutatói munkával foglalkozó írás Veress Károlyé, aki Fehér M. filozófiakoncepcióját tárgyalja a *magnum opus* alapján. Ezzel is jelzi, hogy a tanulmánykötetek jogosan vizsgálhatók egyfajta általánosító szemlélettel, azzal a céllal, hogy az

életmű keresztmetszetét tárjuk fel, melynek a – Veress által részleteiben is tárgyalt – elsődleges kérdése a következő lesz: Hogyan lehet a filozófiában hermeneutikailag gondolkodni? A kérdés belebegi a tanulmánykötetek lapjait, éltető levegőjét biztosítva a benne születő és kibomló filozófiának.

Míg Veress az egész szövegkorpuszt figyeli, addig Nyíró Miklós és Hörcher Ferenc írásai egy-egy tanulmányhoz vagy fejezethez kapcsolódnak a nagy szövegtestből, ahogy utóbbi kifejti, épp azon a ponton, ahol érdeklődésük találkozik. (351.) Mindkét tanulmányra jellemző, hogy választott témájukat kettős lencsén keresztül vizsgálják: miközben egy adott szerző elgondolásaival foglalkoznak, azt Fehér M. szövegén keresztül nézik. Nyíró a tanulmánykötetből Marxnak a 11. Feuerbach-tézisét veszi elő, míg a Hörcher-szöveg Gadamer politikai filozófiájának kiolvasására tesz kísérletet annak alapján, ahogy Fehér M. gondolkodott róla. Ezek a szövegek mintha épp ellentétes perspektívából íródtak volna, mint a Gyenes-beszámoló. Hasonlóan a *Kiadói előszó*hoz, „kulisszatitkokba” vezetnek be, általuk belesünk a motiváló és inspiratív, olykor pedig esetleges körülményekbe, ami az írások elkészültéhez vezetett, vagyis a saját életvonalhoz *miért*jeibe és *hogyan*jaiba – de ezúttal nem a kiadás végső fázisában, hanem a megírás és elgondolás első lépéseiben látjuk a professzort munkálkodni.

Különös helyet foglal el jelenlegi rendszerezésünkben Bognár László szövege. Egy tanulmánykötetben is felbukkanó szöveget tárgyal (az *Epilógus: Heidegger és/vagy Gadamer* c. szövegről van szó a negyedik kötetből), többek közt egy izgalmas, cím-összehasonlító elemzését nyújtva, amely követi a szöveg különböző publikálási lépéseinek változásait, mely folyamatban tanúi lehetünk egy filozófiai gondolatmenet átalakulásának, kikristályosodásának. Ez ideig a Bognár-tanulmány az előző témához illeszkedik, de közben már a következő

témakörünkhöz mutat előre: Fehér M. oktatói szerepe következik. Ugyanis a szöveg Bognár közvetítésével iskolai tananyagként jut el a diáksághoz, akik a Tudományos írás kurzuson kapnak általa bevezetést az írásművészet e speciális nemébe. A professzor oktat, és jelenléte a hazai akadémiai közegben ettől elvonatkozathatatlan. A kötetben erről számos szerző tesz tanúbizonyosságot, sokan kiemelik messzemenő hatását akár tanár, akár egyetemi kolléga szerepében. Lengyel Zsuzsanna Mariann *A tolerancia játékterei. Gadamer, humanitás, Európa* cím alatt a hermeneutika Európa-értelmezéséről beszél, mely téma iránti érdeklődését az oktatói képességeiért hosszan méltatott Fehér M.-nek köszönheti. Gáspár Csaba László *A vihar kapujában. Filozófiai-teológiai naplórészletek* tanulmányában saját kutatásait közli, melyek kiemelten úgy kötődnek Fehér M.-hez, hogy az ő inspiratív hatását jelzik. Ugyanehhez a kategóriához tartozik Kucséra Tamás Gergely szövege a szemlélésről. A doktori disszertációjának bevezetőjéből átdolgozott írás ez, mely eredetijének a köszönetnyilvánításában nem mulasztja el, ahogy ez alkalommal sem feleli megemlíteni a korai pályakezdésétől őt kísérő oktatók, többek közt Fehér M. ható- és hajtóerejét. Mezei Balázs egy olyan témát választ, melyen Fehér M. kollégájaként dolgozott. Erről így vall: „Ez a közeg, különösen Fehér és Tengelyi László professzorok tevékenysége, meghatározó volt életpályámra azon időszakban, amelyben együttesen kerestük a gondolkodás új útjait a régi szocializmus romjai között”. (245.)

A következőkben a kutatói és oktatói tevékenység *tartalma* felé is elmozdulunk. A Fehér M.-i filozófia sajátos karakterét megmutatja *tekintetének* iránya, azok a gyűjtőpontok, amelyek szervezik, alapozzák és irányítják az életművet. A recenzált kötet számos ilyen fókuszpontot ajánl fel az olvasónak. Az egyik közülük az irodalom hermeneutikai olvasatának és megközelítésének

tárgyköre lehet, amelyre egy teljes fejezet szánunk a szerkesztők. A téma mindegyiknek a professzor József Attila-kötetében lép elő, amelyben a költő esztétikai meglátásának a gadameri paradigmához való közelítését, a lehetséges összefüggések és a közös kérdéshorizontok feltárását végzi el. Király V. István írása ezzel a szöveggel foglalkozik, de még előtte újabb betekintést ad a professzor munkamódszerébe. Király szövege a négykötetes gyűjteményes kiadvány előtt született, de már ebben felmerül, hogy milyen jelentősége lehet egy konferenciának az akadémikus életében. A szerző felteszi a kérdést, hogy miképp megy végbe a tudós boszorkánykonyhájában az a folyamat, amelynek egyik végén a konferenciák előadásainak jegyzete áll, míg a másikon egy egész kötetnyi írás. Hogyan indul el egy előadással egy ötlet, hogy majd ebből a nyersanyagból keveredjék ki a konferenciakötet tanulmánya, és idővel, a megfelelő mennyiségi és minőségi tényezők összeálltával, akár egy önálló kötet? Mindez folyamatában mutatja a kutató munkáját, a mi figyelmünket, akik már ismerjük az *oeuvre* nagy összefoglalóját, is ráirányítja arra a nagy merítésű, kétségtelenül komplex és szerteágazó munkának jelentőségére, amelyet a négy kötet jelentett a tanulmányok megírásának húsz éve során. (A *Filozófia, történet, értelmezés* című kiadvány négy kötete a 2000–2020 között született tanulmányokat tartalmazza.)

Király írásában a József Attila-kötetnek keresi az érvényességét és kérdésességét, részletes elemzése során kritikai megvilágításba is állítja a szerző olvasatát. Lőrincz Csongor úgy áll e Fehér M.-i vállalkozás mellé, hogy saját József Attila-értelmezését, önálló kérdésfeltevését közli. Tézisében a memória és a költés összetett relációját vizsgálja a *Költőnk és kora* alapján. Egy következő érdekes felvetést a hermeneutika és költészet összefüggéseit illetően Juhász Anikó szövegében találni. Az ő megemlékezése a

halál problémája köré összpontosul, de ezt megvilágítandó nem a tanulmány értekező formáját választja, hanem a tárgyban született verseit közli, mintegy jelezve, hogy a megértés a művészetet belülről támasztja meg, a kérdések releváns megfogalmazása e belsőség, a tapasztalat különös horizontja felől is megtehető.

Az irodalmi hermeneutikán kívül olyan visszatérő tematikákkal találkozunk még, amelyek egy következő szerep, a filozófiatörténész feladatkörével is összefüggenek. A korábban már említett Lengyel Zsuzsanna Mariann-tanulmány veti fel, hogy a professzor kivételes érzékenységgel ötvözte a két „szólam”, a filozófus és filozófiatörténész hangjait. Lengyel szavaival szólva: Fehér M. a „filozófiatörténetet olyan módon alkalmazta, ami az ő kezében nem visszalépés volt a filozófusi léthez képest, hanem ezen keresztül teremtette meg a filozófusi léthez szükséges gondolkodói szabadságot, a filozófiatörténethez való kapcsolódás nem megkötés, hanem felszabadító erőket képviselt, szerénységet és realitásérzékletet adott (...)”. (363.) Veres Károly szintúgy beszél erről az attitűdről, mely a múltat vizsgáló tekintetből, a mélyen érdeklődő kérdésésből ered: miközben Fehér M. sosem igyekezett valamiféle eredetieskedő, a hagyománnyal szembehelyezkedő „felkérdezésre”, mégis olyanfajta érzékkel, voltaképpen *tapintattal* nyúlt hozzá más gondolkodók életművéhez, ami szelektációs erejénél, jellegzetes megközelítésmódjánál fogva létrehozott egy jól lekövethető szemléletmódot. Úgy is megfogalmazhatjuk: gondolkodói stílusa érzékelhető volt – mely stílus tükröződik azokban a szövegekben is, amelyeket az emlékkötetben olvashatunk. Elsőként például Hegelt említhetjük. Rózsa Erzsébet *A szellem fenomenológiájában* mutatja ki a kora modernitáshoz köthető egyes jelenségek megnyilvánulását, teszi ezt az észfejezet magatartási módjainak bemutatása révén. A kötetben számos Martin Heideggerrel

foglalkozó szöveget olvasunk. Marosán Bence Péter arra hívja fel a figyelmet, hogy – talán meglepő módon – a heideggeri szövegkorpuszban érdemes a végtelenség fogalmát is megvizsgálnunk, természetesen nem függetlenül a végesség problematikájától. Egy másik, az idővel foglalkozó írásban Kerekes Erzsébet azt vizsgálja, hogyan értelmezhető az a német szerző által a *Bevezetés a vallás fenomenológiájába (Einleitung in die phänomenologie der religion)* c. előadásában felvetett kérdés, amely az időbeli távolságra vonatkozik a páli levelek és egy mai interpretáció között. Boros Gábor egy másik német gondolkodó, Georg Misch Heideggerre és Diltheyra vonatkozó elemzéseit fejtegeti. Laczkó Sándor szövegében az 1938–44 között a Magyar Filozófiai Társaság által szervezett vitaestek közül emel ki kettőt (*A filozófia jövője, Heidegger egzisztenciális filozófiája* címűeket), melyeket részleteiben fejt ki.

A következő tematikus csomópont természetesen a hermeneutika és Hans-Georg Gadamer munkássága, ehhez is több tanulmány köthető: Cseri Kinga a végesség kérdésével, Krémer Sándor a tökéletes interpretációval foglalkozik, míg Lobocky János és Hörcher Ferenc a gadameri filozófiából politikai filozófiát kiolvasó elgondolásokat közöl. Végül a sort Veres Ildikó szövegével kell zárunk, mely a magyar filozófia történetéhez kötődik. Fontos látnunk, hogy mindezek a szövegek említést tesznek Fehér M. idevonatkozó gondolatairól, hivatkoznak munkáit, mintegy továbbmondják, folytatják azt a diszkussziót, melynek fonalát a professzor is felvette munkássága során.

A fentiekben hosszan felsorolt nevek már önmagukban jeleznek valamiféle elhivatottságot a német kulturális világ, nyelv és filozófia irányába. Ezeket az összekötéseket a kötet két nagy fejezete is jelzi, melyben német nyelvű szövegek kerülnek közlésre. Látványos az, hogy nem pusztán a német nyelvű kollégák közölnek németül

a kötetben, hanem azok is, akik egyébként magyar nyelven is írnak. Jani Anna Heidegger és Ricoeur munkásságának összefüggésében gondolkodik hermeneutikai és etikai kérdésekről, valamint Kulcsár-Szabó Zoltán az eminens szövegnek a klasszikushoz való viszonyát vizsgálja. Ugyanezen szimpátia tükröződik Schwendtner Tibor írásában, mely ugyan magyar nyelven szólal meg, de a német egyetemesszme XX. századi megújításáról szól, ahogy arra Marx Weber hatást gyakorolt. Emellett tanulmányt olvashatunk németül Friedrich-Wilhelm von Herrmanntól, Rosa Maria Marafiotitól, Günther Neumanntól, Günther Pölnertől és Holger Zaborowskitól. Mindez jelzi Fehér M. kötődését a többnyelvű filozófiai diskurzushoz, valamint beágyazottságát a német akadémiai közösségbe, melyben gyakran és hosszasan dolgozott.

A beszéd és a dialógus iránti igény egy más szempontból is felmerül a kötetben. Tulajdonképpen mindegyik szöveg értelmezhető lenne a párbeszédbe lépés aktusaként, az emlékezés kérdésként és felhívásként való megfogalmazásaként. Két szöveg azonban tételesen is a dialógusba lépést tűzi ki céljának, azzal a hivatkozással, hogy a professzor maga olyan kivételes beszédpartner volt, akivel a filozófia az élő és elmélyült beszélgetés formájában valósulhatott meg. A többé már nem folytatható dialógus folytatásaként lép fel Ullmann Tamás szövege. A professzorral egy konferencia alkalmával egyeztek meg egy adott kérdés (az önmagás problémájának) további megtárgyalásában, melyre végül már csak e tanulmány formájában adódott lehetőség. A téma öntükröző jellegű, épp egy vitát szemel ki magának: Fehér M. és Tengelyi László között a narratív identitásról alakuló vitához fűz hozzá – szigorúan nem mindent eldöntő és végleges – érveket. A vita vitája egy generációkon átívelő elbeszélés és elbeszélgetés lesz egymással, melynek maga az idő sem képes határt szabni. Csejtei Dezső

Istenhozzádja ugyancsak „párbeszéd a párbeszédben” szerkezetet kap. A szerző Nicolás Gómez Dávila gondolataihoz fűzött széljegyzeteit közli, egyrészt humoros kommentárjait nyújtva a kolumbiai gondolkodó sorainak, másrészt – mint a kötet nyitó szövege – kezdőakkordot biztosít az ezzel megkezdődő beszélgetéshez. A részletek a filozófia- és a filozófus-témakörrel foglalkoznak, és felvállalt céljuk a – nagyon is komolyan vett – játék és tréfálkozás, mert filozófusunk nem csak ír, szerkeszt, szakmai beszélgetéseket kezdeményez és tart fenn, hanem olykor *nevet* is.

A kötet minden írásáról sikerült, ha csak néhány szóban is, de említést tennünk. A recenzió kerete szűkösnek mutatkozik, hogy a tanulmányokra a maguk mélységében valóban kiterjünk, azt csak az olvasók számára tudjuk felajánlani. E tény jelzi, hogy az emlékkötet tanulmányai már pusztán számukban is jelentősek, sokan sokféleképp nyilvánítják ki tiszteletüket ezeken a lapokon. Gondolkodónk hatásának mérője lehet az is, ha lekövetjük, hogy a megszólalók hány és hány különböző térségben dolgoznak a magyar és a német nyilvánosságban. A szerkesztők ugyanis minden szerzőt helyileg is behatárolnak, az írások elején jelzik, hogy melyik városban él az adott szerző – e gesztus révén pedig egy második értelemben is szellemi térképhez, körképhez jutunk el a kötet olvasása során.

Végzőként már csak a stílus kérdéséhez kell visszafordulnunk. Milyen gondolkodói stílus tükröződik az emlékkötetben? A cím segítségünkre lehet ennek megfejtésében: a *jóindulat hermeneutikája*, fogalmazzák meg a szerkesztők és kiugróan sokan a szerzők közül is, lehet a Fehér M.-i tónus neve. (Veress Károly, Veres Ildikó, Nyíró Miklós, Lengyel Zsuzsanna Mariann, Lobocsky János írásában egyaránt utalás történik erre.) A jóindulat hermeneutikájáról maga Fehér M. is beszél tanulmányaiban, ahogy azt a gadameri hermeneutikából kiolvassa:

az értelmezői jóindulat olyan erény, amely révén az interpretátor úgy közeledik a szöveghez, hogy felvállalja: annak érvényesége nem pusztán saját álláspontjával való azonossága, adekvációja esetén állhat elő. De a jóindulat hermeneutikája nemcsak szövegek esetén áll elő, hanem mint általános attitűd fogalmazódik meg. Ez a filozófiatörténész szerénysége, aki a hagyománynak

megadja a neki kijáró autoritást. Ez a filozófus viszonyulása, aki a többszólamúság elhivatottja. Ez a vitapartner érzékenysége, aki tudja, hogy a másiknak is igaza lehet. Ez a hermeneuta álláspontja, aki nemcsak tudományos értekezéseibe foglalja bele, hanem megcselekszi a hermeneutikát.

RANCZ MÓNIKA